

PROFILOWANIE KRYMINALNE
I LINGWISTYKA KRYMINALISTYCZNA
JAKO MULTIDYSCYPLINARNE METODY
TYPOWANIA SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW

CRIMINAL PROFILING AND CRIMINAL LINGUISTICS
AS MULTIDYSCYPLINARY METHODS
OF TYPING THE CULPRITS

MONIKA WASIAK
Akademia Humanistyczna w Pułtusku

ABSTRACT

Forensic profiling is an inference of characteristic of criminals on the basis of the traces of their crime observed on the place of the crime. The central context of definition of forensic profiling is an inference based on the evidences collected in the course of the proceedings. The fundamental importance in forensic profiling of unknown perpetrators of crimes have inspections of the place of the crime and the examination of human remains. During the inspection of the place of the crime – the behavior of the perpetrator is revealed. We can also see the perpetrators action course and his behavior. Inspection of the place of the crime shows us also the types of evidences which the perpetrator left and the manners of their creation. The most important and the stated objective of forensic profiling and forensic linguistics is the investigation of the main features of the unknown offender (perpetrator). Profiler is a person who is involved into traces of the crime, their origin. Profiler uses the knowledge from different fields of science. He cooperates with many specialists, the ultimate and the final goal of the profiler is linking the essential elements of knowledge of the man indicting the person that

can be characterized in a certain way. This person can be described in so specifically defined features. Work of profiler is also based on the relationships with many people involved in solution of the riddle in order to detect the perpetrator and solution of affair.

Key words: forensic profiling, profiler, forensic linguistics, psychological portrait of the perpetrator of the crime

ABSTRAKT

Profilowanie kryminalistyczne jest wnioskowaniem o charakterystyce przestępcy na podstawie śladów jego akcji zaobserwowanych na miejscu przestępstwa. Centralnym pojęciem definicji profilowania kryminalistycznego jest wnioskiwanie w oparciu o zebrany materiał dowodowy w toku prowadzonego postępowania. Fundamentalne znaczenie w profilowaniu kryminalistycznym nieznanym sprawców przestępstw mają oględziny miejsca zdarzenia i oględziny zwłok. W trakcie oględzin uwidacznia się i utrwała sposób działania sprawcy, kierunek działania, zachowanie sprawcy, rodzaj pozostawionych śladów i sposób ich powstania. Wskazywanym celem profilowania kryminalistycznego i lingwistyki kryminalistycznej jest dochodzenie do charakterystyki ujmującej najważniejsze cechy nieznanego sprawcy przestępstwa. Profiler zajmuje się śladami, ich genezą, wykorzystuje wiedzę z wielu różnych dziedzin nauk, współpracuje z wieloma specjalistami. Ostatecznym celem profilerów jest powiązanie stosownych fragmentów wiedzy z człowiekiem, wskazanie osoby, którą można w określony sposób scharakteryzować, która odznacza się właśnie określonymi cechami. Praca profilerów to także wzajemne relacje z wieloma osobami zaangażowanymi w rozwiązanie zagadki zmierzającej do wykrycia sprawcy i rozwiązania sprawy.

Słowa kluczowe: profilowanie kryminalistyczne, profiler, lingwistyka kryminalistyczna, oględziny, portret psychologiczny sprawcy przestępstwa

Profilowanie kryminalne (psychologiczne) to proces określania charakterystyki indywidualnej sprawcy przestępstwa na podstawie dostępnych danych¹. Profilowanie, to dochodzenie do krótkiej, dynamicznej charakterystyki, zwięźle ujmującej najważniejsze cechy nieznanego sprawcy

¹ Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Profilowanie_kryminalne [dostęp: 11.12.2015 r.].

przestępstwa oraz przejawy jego zachowań². Zgodnie z najbardziej popularnymi definicjami profilowanie jest to wnioskowanie o cechach przestępcy na podstawie jego zachowania na miejscu przestępstwa³. Według niektórych autorów służy ono nie tylko do zawężenia kręgu osób podejrzanych i ukierunkowania śledztwa, lecz również do przewidywania zachowania przestępcy w przyszłości, opracowania taktyki przesłuchania, oceny przedmiotów znalezionych w miejscu zamieszkania podejrzanego⁴. Profilowanie kryminalne jest dyscypliną rozwijającą się, która korzysta z innych dziedzin takich jak psychologia, kryminologia, kryminalistyka, medycyna sądowa, psychiatria, seksuologia i wielu innych w zależności od charakteru zaistniałego przestępstwa.

Słowo „profilowanie” łączone jest w rozmaite związki frazeologiczne z innymi wyrazami⁵. Czasami występuje jako profilowanie nieznanymi sprawców przestępstw, jako profilowanie psychologiczne, kryminologiczne oraz profilowanie kryminalne⁶. Nazwy różnią się od siebie ale opisują te same działania mające na celu ustalenie profilu psychologicznego sprawcy przestępstwa oraz zawężenie pewnego kręgu osób które mogą być sprawcami przestępstwa⁷. Większość z nas reaguje odrazą, ale i ciekawością na doniesienia o bezlitosnych, pozbawionych sumienia zabójcach, którzy coraz częściej pojawiają się w filmach, programach telewizyjnych i prasie. Ludzie z tym zaburzeniem osobowości są w pełni świadomi konsekwencji swoich czynów, znają różnicę pomiędzy dobrem i złem, a jednak wykazują przerażający egocentryzm, brak skrupułów i niezdolność do troszczenia się o los innych. Szczególnie zaś przeraża, że osobom postronnym wyda-

² <http://www.centrumpsychologiisadowej.pl/index.php/action,site,id,21.html> [dostęp: 10.12.2015 r.].

³ K. Olszak-Häußler, *Czy profilowanie kryminalne ma podstawy naukowe?* <http://docplayer.pl/9691135-Czy-profilowanie-kryminalne-ma-podstawy-naukowe-1-criminal-profiling-a-science-based-tool-streszczenie.html> [dostęp: 14.04.2016 r.].

⁴ *Ibidem*.

⁵ J. Gołębiowski, K. Grochowska, *Profilowanie kryminalne na potrzeby sądu. Kontrowersje wokół przydatności*, s. 4 http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/58887/10_Jan_Golebiowski_Kamila_Grochowska.pdf [dostęp 11.12.2015 r.].

⁶ *Ibidem*, s. 4.

⁷ *Przestępstwo* – czyn zabroniony uznany za zasadniczo społecznie szkodliwy lub społecznie niebezpieczny, konkretnie zdefiniowany i zagrożony karą na mocy prawa karnego. Wikipedia <https://pl.wikipedia.org/wiki/Przestępstwo> [dostęp: 14.04.2016 r.].

ją się zwykle całkowicie normalni⁸. Profilowanie dokonuje się w oparciu o analizę danych pochodzących z miejsca zbrodni, cech ofiary oraz wiedzę na temat podobnych, wcześniej popełnionych przestępstw. Dziedzina ta stała się w ostatnich latach ważną częścią świadomości społecznej, głównie za sprawą mediów, które wykorzystując sensacyjny charakter przestępstw, wykreowały wizerunek profilerów jako ekspertów, którzy z niemal stuprocentową skutecznością rozwiązują najbardziej zawile zagadki kryminalne⁹. Mało która dziedzina psychologii w kryminalistyce doczekała się tak wielu opisów w książkach sensacyjnych, kryminałach i hollywoodzkich produkcjach. Dlaczego ta ofiara? Dlaczego ten dzień? Dlaczego to miejsce? I dlaczego to zachowanie? – to pytania często pojawiające się podczas tworzenia profilu przestępcy.

Nie ma czegoś takiego jak zawodowy profiler. Ogromna większość osób wykonujących profilowanie to policjanci, psychologzy i psychiatrzy, osoby mające odpowiednią wiedzę, doświadczenie i umiejętności. Każdemu kto chce zrobić karierę w tej dziedzinie radzi się, aby:

1. skończył studia związane z badaniem psychiki ludzkiej, psychologię, socjologię, antropologię itp., medycynę ze specjalnością psychiatra, lub też prawo,
2. zdobył doświadczenie pracując w jednostce związanej z policją i sądownictwem, np. w prokuraturze, urzędzie sądowym, jednostce policyjnej itp.
3. dopiero po zdobyciu wiedzy oraz odpowiedniego doświadczenia ubiegać się o stanowisko profiler¹⁰.

Ważnym pojęciem dla profilującego jest „przypuszczenie” czyli tak naprawdę wnioskowanie o czymś na podstawie naprawdę niewielkiej ilości materiału wejściowego. Wnioski oczywiście mogą być prawidłowe lub nie, ale zdolność do tworzenia właściwych przypuszczeń jest kluczowa, na ich podstawie buduje się profil przestępcy¹¹.

Profilowanie, jak każda dyscyplina naukowa, rozwijała się stopniowo dlatego trudno jest określić konkretną datę kiedy pojawiła się ta technika

⁸ J. Gołębiowski K. Grochowska, *Profilowanie kryminalne na potrzeby sądu. Kontrowersje wokół przydatności*, s. 4 http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/58887/10_Jan_Golebiowski_Kamila_Grochowska.pdf [dostęp: 11.12.2015 r.].

⁹ *Ibidem* s. 4.

¹⁰ http://www.kryminalistyka.fr.pl/psycho_profilowanie_091.php [dostęp: 11.12.2015 r.].

¹¹ *Ibidem* s. 11.

śledcza¹². W literaturze podaje się, iż profilowanie zaczęło się od prac Jacoba Fries'a (1773–1843), jego kontynuacją były dokonania Cesare Lombroso (1835–1909), teorie Alphonse'a Bertillon (1853–1914), Ernesta Kretschmera (1888–1964), Ernesta Hootona (1887–1954) oraz Williama Sheldona (1899–1977). Wskazuje się również na prace kryminologa Jamesa Reinhardta, który już w 1957 r. posługiwał się pojęciem „łańcuchowy morderca”. Brytyjczyk John Brophy w oparciu o te badania zaczął posługiwać się zwrotem „seryjny morderca” w roku 1966¹³. Pomiędzy 1957 i 1972 rokiem, psychiatra James Brussel, pomagał departamentowi policji New York City w znalezieniu sprawców podpałek, zabójstw i zamachów bombowych. Wśród jego sławnych spraw znalazł się między innymi „szalony bombowiec”. W roku 1974 psychiatra sądowy Donald Lunde wprowadził pojęcie „masowego mordercy”, zaś opis „seryjnego zabójstwa”, około 1974 r. zaczął używać agent FBI Robert Ressler. Od roku 1974 FBI mogło pochwalić się wieloma sukcesami w profilowaniu sprawców seryjnych morderstw¹⁴. W 1978 roku Wydział Badań nad Zachowaniem Akademii FBI w Quantico wprowadził Program Profilowania Psychologicznego, który okazał się skutecznym narzędziem w walce ze sprawcami zabójstw na tle seksualnym.

Najpopularniejsza typologia przestępców, która w świadomości opinii publicznej nieodłącznie wiąże się z profilowaniem kryminalnym, czyli stosowany przez FBI podział na sprawców zorganizowanych i niezorganizowanych (zdezorganizowanych) była autorstwa Holmes i Holmes¹⁵. W Polsce za pierwszy profesjonalny profil uznaje się profil sporządzony w roku 1986 przez Instytut Ekspertyz Sądowych z Krakowa w przypadku zabójstwa kobiety w Dąbrowie Tarnowskiej. Jednakże próby budowania profili psychologicznych, były podejmowane już wcześniej w latach 60. przez obecnych profesorów Janusza Reykowskiego oraz Adama Frączka. Profil miał opisywać sylwetki psychologiczne sprawców głośnego niegdyś napadu na bank przy ulicy Jasnej w Warszawie w połowie lat 50. Następnie w roku 1965 sporządzono charakte-

¹² *Ibidem*.

¹³ http://www.kryminalistyka.fr.pl/psycho_profilowanie_091.php [dostęp: 11.12.2015 r.].

¹⁴ *Ibidem* s. 1.

¹⁵ K. Olszak-Häußler, *Czy profilowanie kryminalne ma podstawy naukowe?*, s. 7 <http://docplayer.pl/9691135-Czy-profilowanie-kryminalne-ma-podstawy-naukowe-1-criminal-profiling-a-science-based-tool-streszczenie.html> [dostęp: 14.04.2016 r.].

rystykę sprawcy mordu „nad Białuchą” w Krakowie¹⁶. W 1972 roku na zlecenie Prokuratury Generalnej, przygotowano złożone opinie naukowe, kryminalistyczno-kryminologiczną oraz psychiatryczną. Pozwoliły one na wytypowanie sprawcy z 79% trafnością cech – był nim Zdzisław Marchwicki. Również w 1983 roku, w śledztwie oznaczonym kryptonimem „Skorpion”, dzięki inicjatywie kpt. Ryszarda Małaszka skorzystano ze specjalnego narzędzia jakim była „ankieta wstępnego opracowania sylwetki psychologicznej mordercy”¹⁷.

Dla profilerów w opracowaniu sylwetki psychologicznej mordercy istotne i pomocne są:

- sposób i forma zgłoszenia, w przypadku zgłoszenia przez osobą informującą emocje jej towarzyszące a także sposób wyrażania emocji, czas zgłoszenia oraz wstępnie podane informacje,
- oględziny miejsca zdarzenia, przedmiotów oraz zwłok. Oględziny to czynność procesowa, polegająca na szczegółowej obserwacji prowadzącej do wykrywania i zabezpieczania śladów kryminalistycznych miejsca, osoby, rzeczy lub zwłok, przeprowadzanej przez człowieka za pomocą zmysłów i z wykorzystaniem środków technicznych, w celu wyjaśnienia charakteru i okoliczności powstałego zdarzenia oraz ustalenia jego sprawcy¹⁸. W czasie oględzin miejsca zdarzenia dokonuje się inspekcji miejsca, a także wszystkich rzeczy, znajdujących się w tej określonej przestrzeni. Podstawowym celem oględzin jest obiektywna rekonstrukcja przebiegu zdarzenia i zabezpieczenie rzeczowego materiału dowodowego dla potrzeb postępowania karnego¹⁹. Oględziny zwłok oraz miejsca ich znalezienia należą do czynności koniecznych z punktu widzenia kryminalistycznego, gdy istnieje domniemanie, że działanie przestępcze pozostawiło ślady, które odpowiednio ujawnione i zabezpieczone zostaną wykorzystane w procesie identyfikacyjnym, jak również do ustalenia okoliczności zdarzenia i sprawcy czynu przestępczego.

¹⁶ J. Gołębiowski K. Grochowska, *Profilowanie kryminalne na potrzeby sądu. Kontrowersje wokół przydatności*, s. 2 http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/58887/10_Jan_Golebiowski_Kamila_Grochowska.pdf [dostęp: 11.12.2015 r.].

¹⁷ J. Gołębiowski K. Grochowska, *Profilowanie kryminalne na potrzeby sądu. Kontrowersje wokół przydatności*, s. 2 http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/58887/10_Jan_Golebiowski_Kamila_Grochowska.pdf [dostęp: 11.12.2015 r.].

¹⁸ <http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/pojecie-ogledzin.html> [dostęp: 04.01.2016 r.].

¹⁹ <http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/pojecie-ogledzin.html> [dostęp: 04.01.2016 r.].

Cel oględzin zwłok to próba odpowiedzi na pytania:

- co do rodzaju śmierci czy było to z powodu choroby, czy była to śmierć naturalna, czy może śmierć gwałtowna: nieszczęśliwy wypadek, zabójstwo, samobójstwo,
- co do przyczyny zgonu – tzw. czynnik sprawczy, np. postrzał klatki piersiowej, uduszenie z powodu utonięcia, porażenie prądem,
- czy na zwłokach i w miejscu ich znalezienia widoczne są ślady walki i jakie widoczne obrażenia mają zwłoki,
- czy na miejscu znalezienia zwłok znajduje się przedmiot, który spowodował zgon lub obrażenia na ciele²⁰.

Osiągnięcie głównego celu możliwe jest dzięki realizacji celów cząstkowych, które określa reguła tzw. 7 złotych pytań kryminalistyki:

1. co?
2. gdzie?
3. kiedy?
4. jak?
5. czym?
6. dlaczego?
7. kto²¹?

Na początku należy ustalić, z jakim zdarzeniem mamy do czynienia, czy jest to przestępstwo lub wykroczenie, czy też jest to zdarzenie, np. nieszczęśliwy wypadek, umyślne czy nieumyślne działanie człowieka lub działanie sił przyrody. Trzeba ustalić, gdzie faktycznie przebiegało całe zdarzenie oraz gdzie nastąpił jego skutek, a następnie ustalić inne miejsca mające związek ze zdarzeniem. Kiedy zaistniało zdarzenie oznacza dążenie do ustalenia czasu popełnienia przestępstwa oraz czasookresu trwania zdarzenia. Należy ustalić dokładny przebieg zdarzenia oraz w miarę możliwości chronologię. Ustalić rodzaj środków i narzędzi, które służyły sprawcy do popełnienia przestępstwa. Określić, jakimi pobudkami kierował się sprawca dokonując przestępstwa oraz jaki był motyw jego działania. Wstępnie należy ustalić czy był to tylko jeden sprawca czy też kilku sprawców, ile osób brało udział w zdarzeniu, ustalić pokrzywdzonych, świadków a następnie określić role poszczególnych uczestników zdarzenia²².

²⁰ <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/Oględziny%20zwłok,%20osoby,%20rzeczy%20%20pdf.pdf> [dostęp: 11.12.2015 r.].

²¹ <http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/pojecie-ogledzin.html> [dostęp: 04.01.2016 r.].

²² <http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/pojecie-ogledzin.html> [dostęp: 04.01.2016 r.].

Oprócz sposobu i formy zgłoszenia przestępstwa, oględzin zdarzenia, przedmiotów i zwłok, dla profilerów w opracowaniu sylwetki psychologicznej mordercy niezbędne są również takie informacje jak:

- ekspertyzy i wyniki badań laboratoryjnych – zabezpieczenie śladów kryminalistycznych i dowodów rzeczowych, pobieranie materiału porównawczego oraz inne czynności na miejscu zdarzenia muszą być dokładne ze względu na ich niepowtarzalność, mają na celu przede wszystkim przygotowanie i przesłanie materiału do badań dla biegłego lub instytucji specjalistycznej²³. Następnie uzyskanie opinii kryminalistycznej z danego zakresu np. uzyskanie informacji czy ofiara była pod wpływem środków odurzających czy psychotropowych bądź innych substancji i jaki to miało wpływ na zdarzenie lub też czy zabezpieczone ślady na miejscu zdarzenia nadają się do identyfikacji²⁴.
- eksperymenty śledcze – w myśl art. 211 kodeksu postępowania karnego (dalej k.p.k.) w celu sprawdzenia okoliczności mających istotne znaczenie dla sprawy, można przeprowadzić w drodze eksperymentu procesowego doświadczenie lub odtworzenie przebiegu stanowiących przedmiot rozpoznania zdarzeń lub fragmentów. Eksperyment procesowy to czynność dowodowa, która łączy w sobie elementy procesowe²⁵. Eksperyment jako doświadczenie polega na sprawdzeniu możliwości wystąpienia określonych faktów lub zjawisk albo na zbadaniu sposobów ich spostrzegania w określonych warunkach. Natomiast jako odtworzenie ma na celu sprawdzenie, czy zdarzenie mogło mieć określony przebieg²⁶.
- protokoły oględzin i sekcji zwłok oraz dokumentacja fotograficzna – każda czynność procesowa w postaci przeprowadzenia oględzin musi być udokumentowana. W myśl art. 143 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k. przeprowadzenie oględzin wymaga spisania protokołu. Protokół ten jest podstawowym dokumentem odzwierciedlającym przebieg oględzin²⁷. Spisanie protokołu wymaga stosowania się do określonych zasad, zapewniających

²³ http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/images/stories/Biblioteka/Ebiblioteka/PDF/021_kozminski_wybrane.pdf [dostęp 04.01.2016 r.].

²⁴ http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/images/stories/Biblioteka/Ebiblioteka/PDF/021_kozminski_wybrane.pdf [dostęp 04.01.2016 r.].

²⁵ K. Witkowska, *Oględziny: aspekty procesowe i kryminalistyczne*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 303.

²⁶ *Ibidem* s. 304.

²⁷ <http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/sporzadzanie-protokolu.html> [dostęp: 04.01.2016 r.].

procesową prawidłowość oraz obiektywność i wierność opisu. Zgodnie z art. 147 § 1 k.p.k. przebieg czynności protokolowanych może być utrwalony także za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk. Protokoły oględzin utrwalają najistotniejsze zastane fakty na miejscu zdarzenia²⁸. Protokoły otwarcia zwłok pozwalają nie biorąc udziału w czynności, na zapoznanie się z jej przebiegiem i wynikami. Podstawowym zadaniem fotografii kryminalistycznej jest ujawnianie i utrwalanie informacji o określonych przedmiotach, sytuacjach i okolicznościach. Stanowi cenny materiał poglądowy będący załącznikiem do sporządzanej dokumentacji w postaci protokołów w toku czynności procesowych²⁹. Niemożność powtórzenia oględzin z takim samym skutkiem, stwarza konieczność opracowania takich form i metod dokumentacji, które zapewniają w sposób maksymalny utrwalenie sytuacji zastanej na miejscu, występujących na nim śladów i przedmiotów³⁰. Fotografia obok opisu słownego w protokole, pozwala na ujawnienie i utrwalenie, w postaci obrazu, szeregu informacji, których z różnych względów nie utrwalono w inny sposób. Podczas wykonywania czynności nie zawsze istnieje możliwość przewidywania wszystkich okoliczności, jakie mogą mieć istotne znaczenie w dalszym postępowaniu przygotowawczym. Dlatego podczas sporządzania dokumentacji fotograficznej należy rejestrować nie tylko te elementy, których znaczenie jest znane już w trakcie czynności oględzinowej, ale i te, które mogą okazać się przydatne w późniejszym czasie. Temu celowi służą zdjęcia obejmujące miejsce zdarzenia i poszczególnych jego fragmentów³¹.

- protokoły zeznań świadków – w myśl art. 143 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. przyjęcie ustnego zawiadomienia o przestępstwie, wniosku o ściganie i jego cofnięcie oraz przesłuchanie świadka wymaga spisania protokołu³². Złożone zeznania są istotne dla prowadzonego postępowania z uwagi na dążenie w toku prowadzonego postępowania do ustalenia przebiegu zdarzenia, okoliczności w jakich do niego doszło oraz wszelkich okoliczności sprawy czy ujawnienie nowych świadków. Złożone zeznania świadków

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

³¹ file:///C:/Documents%20and%20Settings/Dom/Moje%20dokumenty/Podstawowe_czynnosci_Kozminski%20(4).pdf [dostęp: 04.01.2016 r.].

³² <http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/sporzadzanie-protokolu.html> [dostęp: 05.01.2016 r.].

mogą być rzeczowe i spójne, ale też wykazujące rozbieżności, kłamstwa i próby mataczenia w sprawie.

- dane etniczne, rasowe, warunki socjalne ofiary, położenie geograficzne³³ – jest to szereg informacji, które mogą ukierunkować tok prowadzonego postępowania i informacje wyjściowe odnośnie sprawcy. Dotyczą miejsca i regionu w jakim popełniono przestępstwo, z jakiego regionu pochodzi ofiara i jaki może mieć związek ze sprawcą, mówią do jakiej grupy społecznej należała ofiara i tym samym w jakim środowisku mogła się obracać. Określają również czy popełnione przestępstwo mogło być popełnione na tle rasowym i religijnym, czy motywem zbrodni mogły być przekonania lub wyznanie wiary ofiary, dyskryminacja rasowa, wyznaniowa czy też przynależność do grupy społecznej z uwagi na warunki materialne (bezdomni)³⁴. Przykładem ostatniego przestępstwa, jest zabójstwo 68-letniego bezdomnego dokonane w 2007 roku w Legionowie. Sprawcą okazał się 20-letni Krzysztof B. mieszkaniec Legionowa, który dokonał zabójstwa mężczyzny gdyż był on bezdomnym. Przed zabójstwem mężczyźni razem spożywali alkohol. Sprawca działał wyjątkowo brutalnie – ofiara miała na ciele liczne rany cięte twarzy i szyi oraz rany tłuczone głowy³⁵.

W trakcie tworzenia profilu psychologicznego sprawcy przestępstwa wyróżnić należy pewne etapy czynności, które pozwalają na osiągnięcie zamierzonego celu. W pierwszej kolejności należy przeanalizować wszystkie dane dotyczące ofiary, czasu i miejsca zdarzenia, jej sytuację rodzinną, stan majątkowy, zachowanie, temperament, inteligencję, stopień przystosowania społecznego, zachowania seksualne, choroby, przyczynę śmierci, ślady i obrażenia na ciele oraz przeanalizować ostatni okres życia³⁶. Należy poznać znalezione ślady i miejsce czynu (napadu, śmierci, porzucenia ciała): położenie geograficzne, otoczenie, straty, zniszczenia, zabite zwierzęta, przedmioty, napisy, rysunki pozostawione przez sprawcę³⁷. Poznać ślady: narzędzia zbrodni, przedmiotów pomocniczych, ślady wydzielin i inne znalezione na miejscu. Umieścić zdarzenie w czasie (pora roku,

³³ http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/images/Zamowienia/Kwartalnik/Nr8-9/wybrane_zagadnienia.pdf [dostęp: 05.01.2016 r.].

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Źródło własne.

³⁶ http://www.kryminalistyka.fr.pl/psycho_profilowanie_03.php [dostęp: 04.01.2016 r.].

³⁷ http://www.kryminalistyka.fr.pl/psycho_profilowanie_03.php [dostęp: 04.01.2016 r.].

dokładna data), określić przebieg zdarzenia: czas wykorzystany na rozpoznanie i przygotowanie, zabójstwo i czynności z ciałem ofiary, zacieranie śladów i ucieczka. Profiler szacuje te dane na podstawie danych zebranych w śledztwie, dokumentacji policyjnej i medycznej, raportów z sekcji zwłok, zdjęć z miejsca przestępstwa³⁸. Profil budowany jest w oparciu o doświadczenie zawodowe profilera i jego ocenę faktów i zdarzeń, natomiast stwierdzenia znajdujące się w profilu uznawane są za hipotezy i przypuszczenia zawężające krąg podejrzanych. Profilujący musi zapoznać się szczegółowo z danymi zawartymi w aktach sprawy, które mogą wskazywać na sposób działania sprawcy. Następnie należy sklasyfikować posiadane dane określając z jakim typem zabójstwa mamy do czynienia, to znaczy czy jest to zabójstwo pojedyncze, seryjne, wielokrotne, emocjonalne czy na tle seksualnym, czy sprawcą może być mężczyzna czy kobieta, określając poziom eskalacji przemocy wobec ofiary, ustalenie czy podobne zabójstwa zostały wcześniej odnotowane i jeśli tak to w jakim rejonie i kiedy³⁹. Możemy zrekonstruować zdarzenie poprzez ustalenie między innymi co działo się przed zabójstwem, czy ofiara była z kimś skonfliktowana, czy było słychać odgłosy kłótni, krzyków, wołania o pomoc, zastanowienie się nad wyborem ofiary i narzędzia którym się posłużono w trakcie zdarzenia, jakie czynności wykonał sprawca z ciałem ofiary oraz zachowanie sprawcy bezpośrednio po zabójstwie⁴⁰. Przeanalizowanie danych wiktymologicznych pleć ofiary, wiek, stan cywilny, miejsca zamieszkania, miejsca pracy, zawód, wykształcenie, karalność, biografia, rodzina, środowisko społeczne, role społeczne, tryb życia, majątek, osoby znaczące, właściwości psychiczne, zwyczaje, wrogowie, opinie w otoczeniu, problemy, nałogi, osobowość, rozwój seksualny i partnerzy, upodobania, orientacje psychoseksualne, dewiacje, cechy fizyczne, wygląd zewnętrzny, blizny, tatuaże, stan zdrowia, ułomności, wyniki sekcji, badania medyczne, czas zgonu, przyczyna zgonu, obrażenia, okoliczności kiedy widziana była po raz ostatni, środki bezpieczeństwa podejmowane przez ofiarę, miejsca pobytu przed śmiercią – tzw. „mapa podróży”, czynności wykonywane przed i w chwili zdarzenia, położenie ciała, typ broni, przedmioty nie należące do ofiary – więzy, pętle, wstążki, przedmioty umieszczone w ciele⁴¹. W celu określenia

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/images/Zamowienia/Kwartalnik/Nr8-9/wybrane_zagadnienia.pdf [dostęp: 05.01.2016 r].

motywacji sprawcy i pobudki czynu należy podjąć próbę określenia czy zabójstwo mogło być z pobudek emocjonalnych takich jak np. zemsta, zazdrość, sprawy rodzinne, na tle seksualnym, rabunkowym, czy też były to porachunki, a może w najbliższym otoczeniu ofiary była osoba chora psychicznie która może być sprawcą zabójstwa⁴².

Określenie motywacji głównej i innej motywacji mniej oczywistej mogącej mieć tzw. „drugie dno”. Wnioskowanie o strukturze osobowości sprawcy musi być poprzedzone próbą rekonstrukcji całego zdarzenia⁴³. Należy określić modus operandi – metodę działania sprawcy, czyli co jest szczególnie charakterystycznym i powtarzalnym sposobem zachowania się sprawcy. Odzwierciedla on jego indywidualne cechy, właściwości i możliwości, sprawca z każdym czynem przestępczym uczy się, zdobywa większą wprawę, nowe doświadczenia i udoskonala sposób działania, nabywa wyrachowania i pewności siebie⁴⁴.

Temat profilowania kryminalnego stał się bardzo popularny w mediach w ciągu ostatniej dekady. Pojawienie się wielu filmów, seriali oraz książek rozpowszechniło wiele mitów dotyczących profilowania⁴⁵. Na pierwszy rzut oka profilowanie wydaje się być sensowną techniką śledczą: specjalista tworzy psychologiczny profil zbrodniarza i dzięki temu sprawca zostaje szybko ujęty przez organy ścigania. Profilowanie jest konglomeratem wielu dziedzin: kryminologii, wiktyologii, medycyny sądowej, psychologii, psychiatrii i wielu innych⁴⁶. Profiler musi mieć rozległą wiedzę ze wszystkich tych dziedzin, ale też określone predyspozycje i analityczny umysł. Powinien posiadać umiejętność budowania obrazka na podstawie nieistniejących elementów. Metoda ta służy głównie do tego, by ograniczyć grono podejrzanych⁴⁷. Kryminalistyka jest tak stara jak przestępstwo. Od wieków poszukiwano skutecznych metod ścigania przestępcy i udo-

⁴² http://www.kryminalistyka.fr.pl/psycho_profilowanie_03.php [dostęp: 04.01.2016 r.].

⁴³ http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/images/Zamowienia/Kwartalnik/Nr8-9/wybrane_zagadnienia.pdf [dostęp: 05.01.2016 r.].

⁴⁴ http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/images/Zamowienia/Kwartalnik/Nr8-9/wybrane_zagadnienia.pdf [dostęp: 05.01.2016 r.].

⁴⁵ <http://www.polskatimes.pl/artykul/3375589,polscy-profilerzy-o-tym-kto-ich-odkryl-i-na-czym-polega-ich-praca,id,t.html> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁴⁶ <http://www.polskatimes.pl/artykul/3375589,polscy-profilerzy-o-tym-kto-ich-odkryl-i-na-czym-polega-ich-praca,2,id,t,sa.html> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁴⁷ <http://www.polskatimes.pl/artykul/3375589,polscy-profilerzy-o-tym-kto-ich-odkryl-i-na-czym-polega-ich-praca,2,id,t,sa.html> [dostęp: 06.01.2016 r.].

wadniania mu winy na podstawie śladów pozostawionych przez niego na miejscu przestępstwa⁴⁸.

Rozwój metod i technik popełniania przestępstw, wymusza szybki rozwój kryminalistyki i nowych metod skutecznych w ustalaniu sprawców przestępstw takich jak zabójstwa, porwania czy przestępstwa na tle seksualnym. W dzisiejszych czasach tak jak rozwijają się i powstają nowe techniki wykrywania sprawców przestępstw tak samo swój warsztat przestępczy rozbudowują kryminaliści. Dlatego tak istotna jest pomoc i wsparcie w rozwoju nowych technik kryminalistyki i kryminologii. Nie ma obawy, że sprawcy poznają tajniki pracy profilerów⁴⁹. Jest mnóstwo rzeczy, których sprawca nie jest w stanie przewidzieć i kontrolować. Brak śladów na miejscu zdarzenia też jest śladem dla profilerów⁵⁰. Jeszcze dziesięć lat temu profilerów – policyjnych psychologów śledczych – traktowano jak wróżbitów. Dziś chyba każdy słyszał o Bogdanie Lachu czy Janie Gołębiowskim. Mało kto jednak wie, że polskich profilerów odkryła i spopularyzowała autorka powieści kryminalnych Katarzyna Bonda⁵¹ – autorka bestsellerowych powieści kryminalnych. Do polskiego kryminału wprowadziła postać profilerów: trylogia o psychologu policyjnym Hubercie Meyerze „Sprawa Niny Frank”, „Tylko martwi nie kłamią”, „Florystka”, w 2014 roku zapoczątkowała „tetralogię żywiołów” o profilerce Saszy Załuskiej „Pochłaniacz – POWIETRZE”, „Okularnik – ZIEMIA” w przygotowaniu są: „Lampiony – OGIEN”, „Czerwony Pająk – WODA”. „Sprawa Niny Frank” to pierwsza na polskim rynku powieść kryminalna, której bohaterem jest tzw. profiler, czyli psycholog wykonujący portrety psychologiczne nieznanymi sprawców⁵². W Polsce takiego zawodu jak profiler nie ma, aczkolwiek organizowany jest szereg szkoleń z tego zakresu, przez Centrum Psychologii Kryminalnej.

Osoby, które zajmują się przygotowaniem portretów psychologicznych morderców to zazwyczaj policyjni psychologowie. Na razie w Polsce nie ma szans na uzyskanie certyfikatu, który określał by daną osobę jako

⁴⁸ <http://kwartalnik.csp.edu.pl/kp/archiwum-1/2009/nr-22009/1104,TECHNIKA-KRYMINALISTYCZNA.html> [dostęp: 11.12.2015 r.].

⁴⁹ <http://www.polskatimes.pl/artykul/3375589,polscy-profilerzy-o-tym-kto-ich-odkryli-i-na-czym-polega-ich-praca,3,id,t,sa.html> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² <http://katarzynabonda.pl> [dostęp: 12.12.2015 r.].

profilera⁵³. Można za to odbyć przygotowujące do takiej pracy szkolenie. Profiler może dużo nauczyć się z literatury specjalistycznej w tym zakresie, na kursach w Polsce i za granicą, ale najwięcej umiejętności może nabyć w praktyce, uczestnicząc w czynnościach procesowych czy w oględzinach miejsca i zwłok oraz ucząc się od innych specjalistów z różnych dziedzin naukowych wspomagających tworzenie profilu sprawcy przestępstwa. Praca profilera jest żmudna i nudna. To analityczna „dłubani-
na”. W serialach wygląda to fascynująco, towarzyszą temu emocje, w rzeczywistości więc też oczekuje się od profilera, że uczyni cud. Najstarszą instytucją w Polsce, która chlubiła się tym, że tworzy profile sprawców, badając niewyjaśnione morderstwa na podstawie akt spraw, jest Instytut Ekspertyz Sądowych⁵⁴. Ale dziś już wiadomo, że akta to za mało. Nie da się stworzyć profilu zabójcy, nie będąc na miejscu zdarzenia, nie posiadając dobrej dokumentacji fotograficznej czy wideo. Profilowanie zaczyna się na miejscu zbrodni. Policjanci – śledczy oraz technicy – zbierają dane pod swoim kątem, profiler zwraca uwagę na inne elementy. Samodzielnie powinien zbierać dowody, rozmawiać ze wszystkimi osobami (jako pierwszy), umieć nawiązywać kontakty, bacznie obserwować i słuchać. Czerpie z tego, co zbiorą policjanci, ale de facto prowadzi własne śledztwo – powinien być niezależny i niepodległy⁵⁵.

Obok profilowania kryminalnego, kolejną ciekawą metodą pomocną w profilowaniu nieznanymi sprawcami przestępstw, jest lingwistyka kryminalistyczna zwana też psycholingwistyką. Psycholingwistyka lub psychologia języka jest to dziedzina nauki na pograniczu psychologii i językoznawstwa zajmująca się psychologicznymi podstawami funkcjonowania języka, tzn. tym, jak język jest przyswajany, przetwarzany oraz wykorzystywany przez ludzki umysł⁵⁶.

W Polsce pierwszą biegłą z zakresu lingwistyki kryminalistycznej jest prof. dr hab. Jadwiga Stawnicka – pracownik Uniwersytetu Śląskiego i Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, członek Rady Naukowej Instytutu Ekspertyz Kryminalistycznych „Analityks” w Poznaniu, rzecz-

⁵³ <http://www.polskatimes.pl/artukul/3375589,polscy-profilerzy-o-tym-kto-ich-odkryl-i-na-czym-polega-ich-praca,3,id,t,sa.html> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁵⁴ <http://www.dzienniklodzki.pl/artukul/3375589,polscy-profilerzy-o-tym-kto-ich-odkryl-i-na-czym-polega-ich-praca,3,id,t,sa.html> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Wikipedia <https://pl.wikipedia.org/wiki/Psycholingwistyka> [dostęp: 07.01.2016 r.].

nik Instytutu, językoznawca, biegła z zakresu ekspertyz cyberstalkingowych, profilowania językowego nadawcy komunikatu⁵⁷. W udzielonym w 2013 r. wywiadzie dla poznańskiego serwisu prawnego „poprawny.pl” prof. zw. dr hab. Jadwiga Stawnicka powiedziała, iż wykorzystanie lingwistyki może dotyczyć dwóch obszarów. Jednym z nich jest ustalanie intencji nadawcy komunikatu. Drugi obszar obejmuje ustalenie autorstwa wypowiedzi na podstawie wyodrębnienia cech językowych z materiału kwestionowanego oraz materiału porównawczego⁵⁸. Intencje nadawcy można ustalić poprzez semantyczną i pragmatyczną interpretację znaczeń językowych np. w sprawach o groźbę karalną, pomówienie czy zniewagę. Chodzi tu nie tylko o zbadanie znaczeń na podstawie źródeł słownikowych, ale i wskazanie znaczeń kontekstowych, wynikających z analizy użycia danego wyrazu w kontekście⁵⁹. Wg prof. zw. dr hab. Jadwigi Stawnickiej drogą analizy językowej sprawca nie może być jednoznacznie zidentyfikowany, w odróżnieniu od analizy DNA sprawcy czy poprzez daktylogram, niemniej jednak językoznawca poprzez profilowanie językowe może ograniczyć krąg podejrzanych, wskazać wiek sprawcy, jego pochodzenie, określić, czy sprawca jest rodzimym użytkownikiem języka, jakie ma wykształcenie itp. Oczywiście im więcej materiału kwestionowanego i porównawczego, im więcej cech językowych (idiolektu⁶⁰) można wyodrębnić, tym z większym prawdopodobieństwem można ograniczyć krąg osób, którym przypisujemy autorstwo/wykonawstwo tekstu⁶¹. Anonimy są to najczęściej listy, których autorzy nie ujawniają swojego nazwiska, bądź też są to informacje utrwalone na nośnikach⁶². Celem wstępnego badania anonimu jest m.in. ustalenie: rodzaju pisma (rękopis bezpośredni czy od-

⁵⁷ <http://www.poprawny.pl/index.php?itemid=5167&catid=36> [dostęp: 07.01.2016 r.].

⁵⁸ <http://www.poprawny.pl/index.php?itemid=5167&catid=36> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Indiolekt* – swoisty język danego użytkownika języka w danym okresie jego rozwoju. Różnice dotyczą w mniejszym stopniu gramatyki, w większym cech leksykalnych i fonetycznych. Kształtuje się pod wpływem przynależności użytkownika do grupy społecznej, tradycji rodzinnych, wykształcenia, gustu stylistycznego.

Odgrywa ważną rolę w dialektologii, która często uznaje idiolekty poszczególnych użytkowników za punkt wyjścia do opisu jakiejś gwary. Od badania własnego idiolektu rozpoczynają badania ojczystego języka zwolennicy gramatyki generatywnej. Wikipedia <https://pl.wikipedia.org/wiki/Idiolekt> [dostęp: 12.04.2016 r.].

⁶¹ <http://www.poprawny.pl/index.php?itemid=5167&catid=36> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁶² B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Państwowe Wydaw. Naukowe, Warszawa 1981, s. 338.

ciśnięty przez kalkę), stopnia naturalności pisma, ręki od której pochodzi (leworęczne, praworęczne), oraz liczby osób, które mogły brać udział w sporządzaniu anonimu⁶³. Analizie poddaje się również właściwości językowe i treściowe oraz motywy pod kątem widzenia możliwości określenia środowiska, z którego może pochodzić wykonawca anonimu⁶⁴. Językoznawca jest także niezastąpiony w kwestii stalkingu i cyberstalkingu w obszarze werbalnym, niewerbalnym i całościowej sytuacji komunikacyjnej, w dokonaniu analizy treściowo-formalnej zeznań świadka i podejrzanego. W dobie internetu i możliwości komunikowania się za pomocą różnego rodzaju komunikatorów, biegły językoznawca wydaje opinię wskazującą nadawców anonimów, stalkerów oraz cyberstalkerów, wykorzystujących media elektroniczne do nękania drugiej osoby⁶⁵. Sprawcy stalkingu⁶⁶ czy cyberstalkingu⁶⁷ niejednokrotnie mają poczucie anonimowości. Ustalanie

⁶³ *Ibidem*, s. 339.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ <http://kwartalnik.csp.edu.pl/kp/archiwum-1/2015/nr-12015> [dostęp: 07.01.2016 r.].

⁶⁶ Stalking – termin pochodzący z języka angielskiego, który oznacza „podchody” lub „skradanie się”. Pod koniec lat 80. XX wieku stalking zyskał dodatkowe negatywne znaczenie na skutek nowego zjawiska społecznego, jakim było obsesyjne podążanie fanów za gwiazdami filmowymi Hollywood. Obecnie stalking jest definiowany jako „złośliwe i powtarzające się nagabywanie, naprzykrzanie się czy prześladowanie zagrażające czyjemuś bezpieczeństwu”. Stalking jest często powiązany z czynami karnymi, tj. obrazą i zniewagą, zniszczeniem mienia, przemocą domową. Przykładowe zachowania definiowane jako stalking to śledzenie ofiary, osaczanie jej (np. poprzez ciągłe wizyty, telefony, smsy, pocztę elektroniczną, podarunki) i ciągłe, powtarzające się nagabywanie. Działania te są szczególnie niebezpieczne, gdy mogą przybrać formę przemocy fizycznej, zagrażającej życiu ofiary. W polskim kodeksie karnym stalking (zdefiniowany jako uporczywe nękanie powodujące uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotne naruszenie prywatności) od 6 czerwca 2011 r. stanowi przestępstwo, zagrożone karą pozbawienia wolności do 3 lat (art. 190a § 1 k.k.) lub – w przypadku doprowadzenia ofiary do próby samobójczej – do 10 lat. Osoba dopuszczająca się stalkingu nazywana jest stalkerem. Wikipedia <https://pl.wikipedia.org/wiki/Stalking> [dostęp: 15.04.2016 r.].

⁶⁷ Cyberstalking – neologizm określający zjawisko używania internetu i innych mediów elektronicznych do nękania. Zjawisko to jest definiowane jako cyberprzemoc popełniana przez stalkera. Sprawca jako narzędzia używa technologii informacyjnej, w szczególności internetu, by dręczyć pojedynczą osobę, grupę osób lub całą organizację. Zachowania te obejmują również: fałszywe oskarżenia, nielegalny monitoring, pogroźki, kradzież tożsamości, uszkodzenia sprzętu lub danych, narzucanie się z seksualnymi intencjami i gromadzenie informacji o pokrzywdzonym celem dręczenia. 6 czerwca 2011 r. weszła w życie poprawka do kodeksu karnego, uznająca cyberprze-

sprawców takich przestępstw, oprócz uzyskania adresu IP komputera czy innego urządzenia którym się posłużyli do nadawania wiadomości, również odbywa się pod kątem psycholingwistycznym. Przed takimi zagrożeniami powinno się bronić i do tego można wykorzystać profilowanie hakerów. Stworzony profil hakerów ma pomóc stworzyć zespół cech osobowościowych, czyli skłonności, upodobań wskazujących, że taka osoba może ewentualnie stanowić bazę, podbudowę do stania się hakerem⁶⁸. Pod kierunkiem prof. dr hab. Jadwigi Stawnickiej są wydawane opinie sądowe z zakresu stalkingu i cyberstalkingu oraz badań anonimów w ujęciu językoznawczym w Instytucie Ekspertyz Kryminalistycznych w Poznaniu w Zakładzie Lingwistyki i Psychologii⁶⁹. Kwestia profilowania językowego nadawcy tekstu nabiera szczególnego znaczenia w dobie komunikacji internetowej, a tym samym na gruncie stalkingu i cyberstalkingu⁷⁰. Przestępstwo stalkingu może obejmować groźby ukryte lub bezpośrednie, molestowanie lub przysyłanie listów i prezentów, demonstrowanie groźb ustnie lub pocztą oraz poprzez sposób zachowania. Ustalenie cech językowych nadawcy tekstu zamieszczonego w internecie może być pomocne we wskazaniu, którego (których) nadawców należy brać pod uwagę przy wskazaniu autorstwa materiału dowodowego⁷¹. Również na podstawie cech składniowych można wyznaczyć zespół cech charakterystycznych dla nadawcy, np. jego stan emocjonalny. Stany emocjonalne mogą się bowiem przejawiać w tekście nie tylko poprzez nazywanie uczuć czy też poprzez użycie odpowiednich środków językowych, ale także na poziomie formalnej struktury wypowiedzi. Na podstawie cech formalnych lingwista może określić, iż dana wypowiedź jest wypowiedzią o charakterze emocjonalnym i jakie środki językowe na to wskazują, np. równoważniki zdań czy pytania retoryczne⁷². Zdaniem prof. dr hab. Jadwigi Stawnickiej skuteczność ekspertyz lingwistycznych jest uwarunkowana kilkoma czynnikami:

moc i stalking w Polsce za czyn zabroniony (połączenie tych terminów daje pojęcie cyberstalkingu). Czyn ten podlega karze na podstawie art. 190a k.k. Osoba dopuszczająca się cyberstalkingu nazywana jest cyberstalkerem. Wikipedia <https://pl.wikipedia.org/wiki/Cyberstalking> [dostęp: 15.04.2016 r.].

⁶⁸ M. Gajewski, *Profilowanie hakerów część 2*, „Magazyn Informatyki Śledczej i Bezpieczeństwa IT”, 2016, nr 29.

⁶⁹ <http://kwartalnik.csp.edu.pl/kp/archiwum-1/2015/nr-12015> [dostęp: 07.01.2016 r.].

⁷⁰ <http://www.poprawny.pl/index.php?itemid=5167&catid=36> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁷¹ <http://www.poprawny.pl/index.php?itemid=5167&catid=36> [dostęp: 06.01.2016 r.].

⁷² *Ibidem*.

stanem materiałów do analizy, liczbą tekstów, wykształceniem lingwistycznym eksperta, gdyż analiza tekstów powinna obejmować nie tylko poziom słownictwa, poprawność pisowni, jakość popełnianych błędów, ale także cechy konstrukcji składniowych, ponieważ nadawca panuje nad składnią w mniejszym stopniu. Zdaniem prof. dr hab. Antoniego Feluś, zainteresowanie językiem na potrzeby kryminalistyki miało swoją genezę w drugiej połowie XIX wieku, kiedy to organy ścigania zaczęły się interesować językiem przestępców⁷³. Profilowanie kryminalne cieszy się nie słabnącym zainteresowaniem opinii publicznej oraz międzynarodowego środowiska naukowego. W Polsce publikuje się na ten temat stosunkowo niewiele, chociaż, jak wynika z dostępnej literatury, profile kryminalne są sporządzane w ramach opinii biegłych przez co najmniej trzy grupy ekspertów: policyjnych psychologów, pracowników Instytutu Ekspertyz Sądowych im. prof. dr Jana Sehna w Krakowie oraz kilku psychologów wpisanych na listę biegłych sądowych⁷⁴. Metody kryminalistycznego badania modus operandi sprawców, wyrażonego bądź to w sposób werbalny, bądź pozawerbalny, opierają się na tym, o czym pisze prof. dr hab. Antoni Feluś a mianowicie, że język naturalny jako kod jest przede wszystkim środkiem komunikacji międzyludzkiej, a jako twór psychiczny ogniskuje w sobie wartości identyfikujące każdego człowieka w sposób nie tylko grupowy, ale i jednostkowy⁷⁵. Umiejętnie badany język stał się dla kryminalistyki kolejnym śladem podlegającym ekspertyzie i umożliwiającym nie tylko identyfikację grupową, ale też indywidualną. Kryminalistyka lingwistyczna opiera się na pewnym ciekawym założeniu. Każda osoba władająca jakimś językiem, bez względu czy jest to język ojczysty czy wyuczony, posiada tzw. idiolekt, rodzaj lingwistycznego odcisku palca. Idiolekt ten jest na tyle skomplikowany i niepowtarzalny, iż umożliwia nie tylko zidentyfikowanie autora każdego tekstu na podstawie analizy i porównania go z innymi tekstami, ale także na wskazywanie udziału kilku autorów w pojedynczym tekście⁷⁶. Idiolekt ulega ewolucji, ale ewolucję tę można prześledzić, wskazać wpływy lingwistyczne, czasem nawet przewidzieć dalsze kierunki

⁷³ A. Feluś, *O potrzebie badania języka na użytek kryminalistyki*, „Problemy Kryminalistyki”, 1979, nr 142.

⁷⁴ J.K. Gierowski, T. Jaśkiewicz-Obydzińska, *Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanymi sprawców zabójstw*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2003.

⁷⁵ A. Feluś, *O potrzebie badania języka na użytek...*, op. cit.

⁷⁶ <https://brzytwahanlona.wordpress.com/tag/lingwistyka/> [dostęp: 07.01.2016 r.].

zmian przy założeniu (przykładowo) rozwoju słownictwa danego użytkownika języka. Idiolekt umożliwia niemal bezbłędną weryfikację autorstwa dowolnego tekstu⁷⁷. Już w 1997 roku w artykule „Możliwości i granice sądowej (kryminalistycznej) ekspertyzy lingwistycznej” prof. Brunon Hołyst pisał, iż skoro istnieją wytyczne do pobierania próbek pisma do badań porównawczych, to wydaje się, że tego rodzaju instrukcje byłyby niezbędne również do przygotowywania próbek tekstów do badań lingwistycznych. Bardzo ważnym postulatem jest prowadzenie dokumentacji dotychczasowych i bieżących działań oraz wykonawstwa ekspertyz w postaci komputerowych lingwistyczno-sądowych zbiorów. Językoznawstwo kryminalistyczne rozwija się w Niemczech, Anglii, w Polsce i jego rozwój związany jest przede wszystkim z działalnością naukową prof. B. Hołysta, którego zasługi dla rozwoju tej dziedziny są olbrzymie⁷⁸. Sprawcę przestępstwa możemy zidentyfikować także na podstawie analizy jego mowy. Technika śledcza mająca na celu identyfikację mówcy na podstawie analizy mowy to fonoskopia. Ze względu na charakter i specyfikę tego środka dowodowego, ekspertyzy fonoskopijne odgrywają istotną rolę w sprawach prowadzonych przez organa ścigania i wymiaru sprawiedliwości⁷⁹. Badania mowy w Pracowni Fonoskopii prowadzone są również pod kątem określenia osobowości i cech charakterologicznych nieznanymi osobami w celu ustalenia m.in. stanu psychofizjologicznego mówcy, co ma często podstawowe znaczenie zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i sądowym, gdyż przyczynia się do faktycznego ustalenia motywacji sprawcy zdarzenia, działania osób w stanie zagrożenia np. katastrof⁸⁰. Metodyka uwzględnia psychologię i patologię mowy, głosu i słuchu⁸¹. Wykorzystuje ona ścisły związek analizowanych zjawisk m.in. z psychiczno-indywidualnymi właściwościami danej osoby, anatomiczną budową jej narządów mowy oraz ich sprawnością, utrwalonymi nawykami fonacyjno-artykulacyjnymi, przebytymi chorobami i wypadkami⁸². W Polsce Sąd Najwyższy w 1960 r. jako jeden z pierwszych w świecie uznał zapis magnetofonowy za dowód w sprawie⁸³.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ <http://poprawny.pl/index.php?itemid=5812&catid=36> [dostęp: 07.01.2016 r.].

⁷⁹ B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, op. cit., s. 347.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 352.

⁸¹ http://pila.szkolapolicji.gov.pl/joomla/images/stories/Biblioteka/Ebiblioteka/PDF/012_malanowicz_fonoskopia.pdf [dostęp: 15.04.2016 r.].

⁸² *Ibidem*.

⁸³ B. Hołyst, *Kryminalistyka...*, op. cit., s. 347.

Zakres psychologii kryminalistycznej obejmuje psychologiczne aspekty kryminalistyki, czyli nauki o metodach ustalania faktu przestępstwa, sposobu jego popełniania, wykrywania sprawców i zapobiegania przestępstwom oraz innym ujemnym zjawiskom społecznym⁸⁴. Specyfika psychologii kryminalistycznej wynika w znacznej mierze ze specyfiki samej kryminalistyki. Wiadomo, iż jest ona nauką w znacznym stopniu praktyczną, niemniej, nie stanowi jedynie uogólnienia praktyki śledczej, co niewątpliwie ograniczałoby lub wręcz uniemożliwiałoby jej rozwój. Dominowanie w kryminalistyce elementów wiedzy praktycznej nie oznacza też, iż jest ona pozbawiona zagadnień teoretycznych. Do zagadnień takich można zaliczyć pewne prawa ogólne, takie jak na przykład empirycznie stwierdzone zjawiska indywidualności obrazu linii papilarnych palców rąk człowieka, cech pisma ręcznego czy głosu, pozwalające na przeprowadzenie badań identyfikacyjnych. Wymienia się również prawo motywu każdego umyślnego przestępstwa, umożliwiające dokonywanie kierunkowej selekcji osób podejrzanych⁸⁵.

Każda sprawa jest inna, do każdej podchodzi się indywidualnie, korzystając z już zdobytej wiedzy, nabytych w trakcie pracy doświadczeń oraz umiejętności. Każda sprawa to wspólna praca wielu ludzi z różnych wydziałów i z różnymi doświadczeniami oraz wiedzą. Na wykryte postępowanie i ujęcie sprawcy składa się trud włożony przez osoby które wykonywały czynności, czy na miejscu zdarzenia czy w toku prowadzonego postępowania. Rozwój kryminalistyki poprzez rozwój technik i taktyk kryminalistyki, rozwój metod śledczych, inwestycja w sprzęt i szkolenia, inwestycja w ludzi, nawiązywanie współpracy **z różnymi specjalistami**, zasięganie opinii innych ekspertów z różnych dziedzin nauki, odnoszenie się do nowych metod śledczych, otwartość na nowinki to klucz do szybszego wyjścia na sprawcę i sprawniejszego przeprowadzenia postępowania a także przyjemność i pasja która powinna towarzyszyć w codzienności pracy policjanta, profilerą, psychologa, eksperta i każdego kto dąży do wykrycia sprawcy przestępstwa i rozwiązania sprawy.

⁸⁴ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, LexisNexis Polska, Warszawa 2009, s. 23.

⁸⁵ *Ibidem*.

BIBLIOGRAFIA

Wydawnictwa zwarte

1. Hołyst B., *Kryminalistyka*, Państwowe Wydaw. Naukowe, Warszawa 1981.
2. Hołyst B., *Psychologia Kryminalistyczna*, LexisNexis Polska, Warszawa 2009.
3. Gierowski J.K., Jaśkiewicz-Obydzińska T., *Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanymi sprawców zabójstw*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2003.
4. Gołębiowski J., *Profilowanie kryminalne. Wprowadzenie do sporządzania charakterystyki psychofizycznej nieznanymi sprawców przestępstw*, Logos, Warszawa 2008.
5. Lach B., *Profilowanie kryminalistyczne*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.
6. Witkowska K., *Ogłędziny: aspekty procesowe i kryminalistyczne*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.

Wydawnictwa ciągłe

7. Feluś A., *O potrzebie badania języka na użytek kryminalistyki*, „Problemy Kryminalistyki” 1979, nr 142.
8. Gajewski M., *Profilowanie hakerów część 2*, „Magazyn Informatyki Śledczej i Bezpieczeństwa IT” 2016, nr 29.

Źródła internetowe

9. <http://www.wikipedia.pl>
10. <http://www.centrumpsychologiisadowej.pl>
11. <http://www.npw.gov.pl>
12. <http://www.bibliotekacyfrowa.pl>
13. <http://www.kryminalistyka.fr.pl>
14. <http://www.pila.szkolapolicji.gov.pl>
15. <http://www.prawo.uni.wroc.pl>
16. <http://seryjnimordercy-psyche.blogspot.com/pl>
17. <http://ckl.policja.pl>
18. <http://www.polskatimes.pl>
19. <http://www.kwartalnik.csp.edu.pl>
20. <http://www.katarzynabonda.pl>
21. <http://www.dzienniklodzki.pl>

22. <http://www.poprawny.pl>
23. <http://brzytwahanlona.wordpress.com>
24. <http://www.docplayer.pl>

Monika Wasiak

Akademia Humanistyczna w Pułtusku

Wydział Nauk Politycznych